

6. Никандров Н.Д. Лекция как форма обучения в высшей педагогической школе / Н.Д. Никандров, Э. Мюллер // Советская педагогика. – 1980. – № 5. – С. 80–86.
7. Новицкая Т.М. Организация обучения иностранным языкам с применением ТСО / Т.М. Новицкая. – Х.: Основа, 1982. – 44 с.
8. Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране. – К.: Высшая школа, 1987. – 86 с.
9. Петров А.Д. Методы активизации познавательной деятельности студентов / А.Д. Петров // Проблемы высшей школы. – 1976. – № 24. – С. 63–67.
10. Питов В.И. Высшая школа УССР в период перестройки / В.И. Питов. – К.: Гос. изд-во парт. лит-ры УССР, 1985. – 70 с.
11. Рекомендации Совета университетов при Министерстве высшего и среднего специального образования СССР (25–26 марта 1981 г.) // Материалы заседания Совета университетов 25–26 марта 1981 г. – М., 1981. – С. 98–108.
12. ХАИ – 60. 1930–1990 г. г. Очерки истории. – Х.: Основа, 1990. – 190 с.
13. Холодова С.Н. Использование элементов проблемного обучения на лекциях и практических занятиях по курсу начертательной геометрии / С.Н. Холодова, Н.Г. Сиротенко, А.Н. Петрова // Проблемы высшей школы. – 1980. – № 40. – С. 9–16.
14. Шаталов А.А. Совершенствовать самостоятельную работу будущих учителей / А.А. Шаталов // Советская педагогика. – 1986. – № 54. – С. 78–81.

УДК 37.013:374:796 (477) «1950/1979»

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА СТРУКТУРА ТА НАПОВНЮВАНІСТЬ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКІЛ У 50–70-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Дембровська Г.М., аспірант
кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет,
директор

Херсонської ДЮСШ із шахів і шашок Херсонської міської ради

У статті розглядаються основні положення роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл в означений період в Україні. Розкрито нормативні документи, за якими здійснювалася організація діяльності цих позашкільних закладів освіти. Розкрито організаційно-педагогічну структуру, змістовно викладено наповнюваність навчальних груп та режим навчально-тренувальної роботи у позашкільних навчальних закладах спортивного спрямування в означений часовий проміжок.

Ключові слова: комплектування, навчальні групи, тренерсько-викладацький склад, положення, учні.

В статье рассматриваются основные положения работы детско-юношеских спортивных школ в указанный период в Украине. Раскрыты нормативные документы, по которым осуществлялась организация деятельности этих внешкольных учебных заведений. Раскрыта организационно-педагогическая структура, содержательно изложена наполняемость учебных групп и режим учебно-тренировочной работы во внешкольных учебных заведениях спортивного направления в указанный временной промежуток.

Ключевые слова: комплектование, учебные группы, тренерско-преподавательский состав, положение, ученики.

Dembrovska G.M. ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL STRUCTURE AND OCCUPANCY OF CHILDREN AND YOUTH SPORT SCHOOLS IN 50–70 YEARS OF XX CENTURY IN UKRAINE

In the article main provisions of youth sports schools designated period in Ukraine. Solved regulations which carried out organization of these after-school educational institutions. Reveals organizational and pedagogical structure, content contained occupancy study groups and mode of teaching and training work in sport-school education wing in a designated time period.

Key words: recruitment, training groups teaching staff, regulations, students.

Структура дитячо-юнацьких спортивних шкіл (далі – ДЮСШ) у 50–70-ті роки ХХ ст. в Україні прямопропорційно впливала на організацію навчально-тренувального процесу та його учасників (із 1934 по 1965 роки були ДСШ, а з 1966 року перейменовані в ДЮСШ).

Ці позашкільні навчальні заклади і сьогодні – одні з основних ланок у підготовці

висококваліфікованих майстрів, що саме вони є тими лабораторіями, де не тільки кується більшість вітчизняних рекордів, але й накопичується досвід теоретичної і практичної підготовки спортсменів. Саме це є однією зі сторін гармонійного виховання та зміцнення здоров'я сучасного покоління.

Питанню становлення та розвитку позашкільної освіти в Україні присвячували свої праці Д. Бех, О. Биковська, В. Вербицький. Соціально-педагогічні умови діяльності позашкільних навчальних закладів досліджували Л. Пустовіт, А. Сиротинко, Т. Цвірова, Л. Ковбасенко, О. Литовченко, С. Мартова, В. Мачуський, Г. Пустовіт, В. Ткачук.

У розробку питань теорії позашкільного педагогічного процесу зробили свій внесок українські дослідники: А. Алексюк, О. Біляєв, С. Гончаренко, М. Грищенко, К. Демкатний, О. Кондратюк, Г. Костюк, О. Мазуркевич, В. Онищук, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Ярмаченко.

Метою статті є висвітлення складу та наповнюваності дитячо-юнацьких спортивних шкіл означеного періоду.

Відповідно до літературних джерел організація навчально-тренувальних занять, виховна і культурно-масова робота з учнями ДЮОШ здійснювалась директором школи, завідувачем навчальної частини, викладацьким складом і батьківським комітетом у відповідності з вимогами «Типового положення про дитячо-юнацьку спортивну школу» [3, с. 2].

Вивчення джерельної бази дослідження дозволяє стверджувати, що організаційно-педагогічна структура ДЮОШ була такою [4, с. 73–74]: школу очолював директор, призначений на посаду з-поміж спеціалістів, які повинні були мати вищу педагогічну, бажано фізкультурну освіту, та досвід роботи з дітьми. Директор керував усією діяльністю школи, був відповідальним за результати її роботи, визначав разом із педагогічною та тренерськими радами основні напрями роботи ДЮОШ, контролював виконання навчальних програм із видів спорту, ефективність навчально-тренувальних занять, дотримання вимог безпеки тощо.

Заступник директора з навчальної частини призначався з числа досвідчених спеціалістів і повинен був мати вищу фізкультурну або педагогічну освіту та досвід роботи з дітьми. Заступник відповідав за організацію навчального процесу, роботу і підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, комплектування учбових груп, планування учбової роботи (складання розкладу учбових груп, графіків календарів спортивних змагань, затвердження учбової документації на відділеннях тощо). Призначення і звільнення директора і заступника директора з навчальної частини проводилися організацією, у безпосередньому відомстві якої знаходилася школа.

Інструктор-методист призначався з-поміж спеціалістів, як правило, з вищою фізкультурною або педагогічною освітою та

досвідом роботи з дітьми. Він знаходився під безпосереднім керівництвом заступника директора школи з навчальної частини та був відповідальним за ведення навчально-виховної, методичної, організаційної, спортивно-масової та оздоровчої роботи з учнями [2, с. 2–3].

Слід зазначити, що директорів, заступників директора з навчальної частини та інструктору-методисту було надано право вести навчальні заняття в своїй школі в середньому не більше 2-х годин на день (50 годин на місяць) з оплатою з розрахунку ставок тренерів-викладачів.

Тренерсько-викладацький склад комплектувався з-поміж спеціалістів, які мали, як правило, фізкультурну освіту та досвід роботи з дітьми. Чисельність тренерсько-викладацького складу ДЮОШ визначалася, виходячи з кількості учнів, навчальних груп та загальної кількості годин, передбачених програмами для ДЮОШ із видів спорту. Тренери-викладачі несли відповідальність за правильне комплектування навчальних груп, підготовку висококваліфікованих юних спортсменів, громадських інструкторів-діячів і спортивних суддів, ведення навчально-тренувальної та виховної роботи з учнями відповідно до загально-дидактичних вимог. Тренери-викладачі забезпечували підвищення фізичної, теоретичної, морально-вольової, технічної та спортивної підготовки учнів, зміцнення та охорону їхнього здоров'я у процесі занять. Також тренери-викладачі повинні були систематично підвищувати свою кваліфікацію, брати участь у методичних конференціях із питань сучасної методики навчання і тренування, розробляти окремі питання методики навчання і тренування зі свого виду спорту, надавати допомогу ЗОШ та іншим навчальним закладам в організації і проведенні навчально-тренувальної і виховної роботи, проводити там показові заняття у спортивних секціях [2, с. 4–5].

Робота тренерсько-викладацького складу ДЮОШ оцінювалась, враховуючи такі показники: стабільність складу навчальних груп; виконання учнями контрольних нормативів; підготовка спортсменів старших розрядів і рівня спортивної підготовки випускників, а також кількості спортсменів, які передані в наступні за рівнем підготовки навчальні групи; результатів, які показані учнями на змаганнях – від районних до всесоюзних; підготовки з числа учнів громадських інструкторів-діячів і суддів по спорту; допомоги ЗОШ та іншим навчальним закладам в організації проведення оздоровчо-спортивної роботи з учнями.

Значущість професії тренера-викладача мала підтримку на державному рівні: за

успішну роботу працівники ДЮСШ представлялися до присвоєння звань: «Заслужений тренер СРСР», «Заслужений тренер республіки», «Заслужений вчитель республіки», до нагороди значками: «Відмінник фізичної культури», «Відмінник освіти», грамотами та іншими видами заохочення.

Старший тренер-викладач призначався наказом директора за наявності на відділенні з певного виду спорту трьох і більше працюючих тренерів-викладачів. Старший тренер-викладач виконував типові посадові обов'язки, визначені для тренерів-викладачів, і здійснював контроль за їх діяльністю з конкретного виду спорту, ніс відповідальність за правильність комплектування навчальних груп, їх якісну навчально-тренувальну та виховну роботу, підготовку висококваліфікованих юних спортсменів, громадських інструкторів і суддів по спорту, організацію і планування навчально-тренувального процесу на відділенні, ведення обліку результатів роботи, проведення заходів по підвищенню кваліфікації тренерів-викладачів [5, с. 104].

У ДЮСШ створювалась педагогічна рада, до складу якої входили: директор (голова ради), заступник директора з навчальної частини, інструктор-методист, старші тренери-викладачі, тренери-викладачі, лікар, представник батьківського комітету. Також до складу педагогічної ради мали право входити представники органу народної освіти, фізкультурних, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій. Як правило, на своїх засіданнях рада виконувала такі функції:

- обговорення та затвердження навчального плану роботи закладу;
- обговорення питань навчальної, виховної, методичної, спортивно-масової роботи, лікарського контролю;
- розглядала учбові документи, положення про змагання, затвердження команд із видів спорту;
- заслуховувала та аналізувала звіти деяких тренерів-викладачів про їх роботу, відкриті уроки тощо;
- аналіз помилок та недоліки роботи, а також шляхи їх усунення (по закінченні змагань подавалися звіти щодо результатів змагань);
- вносила пропозиції щодо покращення якості проведення занять;
- аналіз випусків нової періодичної літератури та статей, присвячених досягненням у різних видах спорту;
- вирішувала організаційні питання;
- запрошувала на засідання провідних тренерів міста для обміну досвідом.

Особлива увага у ДЮСШ приділялась медичному (лікарському) контролю, який,

як правило, здійснювався лікарсько-фізкультурним диспансером, кабінетом лікарського контролю поліклініки або лікарем ДЮСШ відповідно до Положення про медичний контроль над тими, хто займався фізичною культурою і спортом, затвердженого Міністерством охорони здоров'я СРСР, 09 листопада 1966 року № 826. Директор ДЮСШ і педагогічна рада повинні були постійно стежити за тим, щоб організація та проведення навчально-тренувальних занять із підлітками, а також їхня участь у змаганнях, здійснювалися при суворому дотриманні настановних лікарських вимог та вимог щодо профілактики спортивного травматизму при належному санітарно-гігієнічному стані обладнання і місць проведення занять [2, с. 45].

Органом громадського самоврядування ДЮСШ були щорічні загальні збори колективу, в яких мали право брати участь наукові та інші працівники, залучені до навчально-тренувальної та спортивної роботи, а також представники батьківського комітету. Такий комітет створювався в якості допомоги керівництву і тренерсько-викладацькому складу школи в організації виховної роботи, оздоровчо-спортивного табору, покращенню та зміцненню матеріально-спортивної бази тощо.

ДЮСШ комплектувалася з-поміж найбільш здібних до спорту учнів загальноосвітніх шкіл, шкіл-інтернатів, навчальних закладів професійно-технічної освіти, середніх спеціальних навчальних закладів та з-поміж молоді, яка працювала на виробництві. Так, на початку 50-х р. р. XX ст. комплектування здійснювалося на підставі «Типового положення про дитячі спортивні школи», затвердженого наказом голови комітету з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів Союзу РСР від 02 липня 1954 № 183. Відповідно до постанови Бюро Центральної ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР від 08 жовтня 1965 року протокол № 18 «Про методичний лист по відбору учнів у дитячо-юнацькі спортивні школи» був схвалений наданий Управлінням фізичного виховання учнівської молоді та ЦНІІФК методичний лист по відбору учнів у ДЮСШ, та рекомендовано радам Союзу спортивних товариств і організацій, міністерствам просвіти (народної освіти), ДСТ і фізкультурним організаціям відомств керуватися при прийомі учнів у ДЮСШ цим методичним листом [1, с. 10].

Головна мета даного методичного листа передбачала залучити широкі верстви методистів, тренерів, учителів та лікарів до узагальнення досвіду роботи по відбору учнів у ДЮСШ, так як вважалось, що тільки шляхом

спільних зусиль працівників науки і практики можна отримати матеріали, які будуть покладені в основу науково-обґрунтованої методики відбору учнів ДЮСШ. Методичний лист було складено науковими працівниками сектору теорії і методики юнацького спорту та лабораторій вікового лікарського контролю Центрального науково-дослідницького інституту фізичної культури.

Комплектування у ДЮСШ здійснювалось щорічно у вересні-жовтні. Для комплектування навчально-тренувальних груп тренери-викладачі ДЮСШ відвідували уроки фізичної культури в школах та інших навчальних закладах, спортивні змагання, організовували підготовчі групи в загально-освітніх школах та інших учбових закладах і здачу учнями контрольних нормативів, адже особлива увага приділялася пошуку та відбору найбільш здібних дітей та підлітків.

Для вступу в ДЮСШ необхідно було подати заяву з особистим проханням, яка б відображала ще і погодження батьків, дозвіл директора школи або іншого учбового закладу, рекомендацію вчителя фізичної культури. Прийняті в ДСШ оформлювалися згідно з існуючим порядком і на них заповнювалися облікові картки і видавалися відповідні білети ДСШ (архів). Вступників розподіляли за групами початкової підготовки для проходження випробувального терміну протягом одного навчального року, на них були заведені особисті картки. По закінченні цього терміну рішенням педагогічної ради ДЮСШ учні, які виконали встановлені вимоги, комплектувалися у навчальні групи для продовження навчання. Склад таких груп оформлювався наказом директора по ДЮСШ [2, с. 23].

Відповідно до навчальних програм із видів спорту визначались умови для перевodu учнів у наступну групу, а також вимоги по спортивній підготовці до випускників. Для переходу з однієї навчальної групи в іншу учні повинні були здати нормативи відповідного спортивного розряду і виконати вимоги затверджені програми з обраного виду спорту.

За Єдиною всесоюзною класифікаційною програмою визначалася розрядність навчальної групи. За цією ж програмою група готувалася виступати.

Поряд із загальними завданнями роботи ДЮСШ визначалися й основні завдання роботи з кожною з навчальних груп. Основні завдання навчально-тренувальних груп ДЮСШ визначалися відповідно до віку та спортивної підготовки. На прикладі бадмінтону їх можна проілюструвати так [3, с. 9]:

1. У групі початкової підготовки: зміцнення здоров'я учнів, оволодіння різнома-

нітними руховими навичками, у тому числі й елементами техніки обраного виду спорту, виконання вимог II юнацького розряду з виду спорту.

2. У групі юнацьких розрядів: зміцнення здоров'я, всебічний фізичний розвиток учнів, розвиток основних рухових якостей, необхідних в обраному виді спорту, набуття досвіду участі в змаганнях, здача норм комплексу БГТО, виконання вимог I юнацького розряду з виду спорту.

3. У групі III і II розрядів: зміцнення здоров'я і підвищення всебічної фізичної підготовки, подальший розвиток основних фізичних якостей, необхідних в обраному виді спорту, розвиток вольових якостей, вдосконалення техніки гри, розвиток тактичного мислення, здача норм комплексу БГТО, виконання вимог III розряду з обраного виду спорту.

4. У групі II та I розрядів: зміцнення здоров'я і вдосконалення всебічної фізичної підготовки, подальший розвиток основних фізичних якостей, необхідних в обраному виді спорту, розвиток вольових якостей, необхідних для успішного виступу в змаганнях, вдосконалення техніки і тактики гри (в ігрових видах спорту), придбання знань і навичок, необхідних громадському інструктору і спортивному судді, здача норм комплексу ГТО і підготовка (для юнаків) до здачі норм комплексу ГЗР, виконання вимог II розряду з виду спорту.

5. У групі I розряду, кандидатів у майстри спорту та майстрів спорту: оздоровлення і подальше вдосконалення всебічної фізичної підготовки, розвиток вольових якостей та рівня психологічної підготовки, вдосконалення тактичного мислення, техніки і тактики гри (в ігрових видах спорту), придбання великого змагального досвіду, здача норм комплексів ГТО і ГЗР, виконання вимог I розряду, а для окремих, відмінно підготовлених спортсменів, вимог кандидата у майстри спорту.

Як правило, в спортивних школах організовували групи: підготовча, 2-го і 1-го юнацьких спортивних розрядів, 2-го і 1-го спортивних розрядів дорослих, кандидатів у майстри спорту, майстрів спорту. Термін навчання в групі – 1–2 роки. Для кожного року навчання були встановлені нормативи із загальної та спеціальної фізичної підготовки та рівня спортивних досягнень учнів [3, с. 5].

Для тарифікації навчальної групи необхідним було, щоб всі учні такої групи мали, як правило, попередній розряд. Учні, які виконали встановлені програмою вимоги для даної (конкретної) навчальної групи, по закінченні навчального року переводяться в наступну

групу і можуть бути відраховані з ДЮСШ. Взагалі учні ДЮСШ мали право навчатися в ній до 18-річного віку включно. Тими, хто закінчив ДЮСШ, вважалися учні, які виконали вимоги, передбачені програмою.

Випускникам ДЮСШ за рішенням педагогічної ради видавалося свідоцтво про закінчення школи зі вказівкою рівня спортивної підготовки, а також посвідчення громадського інструктора і судді по спорту.

У навчально-тренувальних групах з-поміж учнів обиралися старости (капітани), які об'єднувалися у раду старост (капітанів), яка була органом самоврядування, брала участь в організації і проведенні внутрішньошкільних змагань, свят і вечорів, організовувала випуск стінного друку, слідувала за дотриманням порядку в школі [2, с. 7].

Висновки. Організаційно-педагогічна структура в означений період передбачала керівництво школи, яке забезпечувало директор, заступник директора, інструктори-методисти, а учасниками навчально-тренувального процесу були тренерсько-викладацький склад і учні. Зазначимо, що в 50–70-ті р. р. ХХ ст. більшість шкіл позашкільної освіти УРСР (ДЮСШ) із різних видів спорту, їх склад і наявність відділень відповідали плану спеціалізації. За Єдиною всесоюзною класифікаційною програмою визначалася розрядність навчальної групи. Комплектування учнів здійснювалося на підставі діючих типових положень та методичного листа по відбору учнів у ДЮСШ. На початку 50-х років ХХ ст. ДЮСШ ставали новою і оригінальною формою виховної, навчальної та спортивної роботи з дітьми

та підлітками, і створювалися за підсумком творчих пошуків, спрямованих на вдосконалення системи фізичного виховання молодого покоління, що є чудовим плацдармом для подальшого вивчення та впровадження на сучасному рівні розвитку цих закладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранский А.И. Детские спортивные школы в системе физического воспитания молодежи (опыт работы ДСШ в СССР и молодых школ в Польской Республике) / А.И. Баранский. – Москва, 1955. – 14 с.
2. Областной комитет по физической культуре и спорту, г. Херсон, Ф-2004 / Постановления и приказы комитетов по физической культуре и спорту при Советах Министров СССР и УССР, 1970–1972. – Типовое положение о детско-юношеской спортивной школе. – 1970. – С. 1–69.
3. Программа Комитета по физической культуре и спорту при Совете Министров СССР, бадминтон для детско-юношеских спортивных школ / Методический кабинет ГЦОЛИФКа. – М. – 1971. – 13 с.
4. Центральний архів державних органів влади, м. Київ, Ф-5090. Постанови Ради Міністрів Української РСР за 1949 рік, том. 2, оп. 1, спр. 167. Постанова Ради Міністрів Української ССР «Про організацію нових дитячих спортивних шкіл і 10-місячних курсів перепідготовки викладачів фізичного виховання семирічних і середніх шкіл». – 1949. – С. 73–74.
5. Центральний архів державних органів влади, м. Київ, Ф-5090. Міністерство освіти УРСР. Управління шкіл, річні звіти обласних відділів народної освіти УРСР про ФВ учнів за 1952–1953 н/рік, том II, оп. 1, спр. 166. Постанова № 69 «Про план виробництва спортінвентарю і обладнання в Українській РСР на 1949 рік і розширення бази для виготовлення спортінвентарю та обладнання в системі міністерств і відомств Української ССР». – 1949. – С. 101–144.